

Tractats de Lliure Comerç entre la Unió Europea i Amèrica Llatina: una integració per i per al capital*

Tom Kucharz¹
Mónica Vargas²

La signatura dels Tractats de Lliure Comerç (TLC) de la Unió Europea (UE), el Perú, Colòmbia i Amèrica Central, s'ha convertit per al Govern espanyol en un dels seus "objectius prioritaris" per a la Cimera UE-Amèrica Llatina i el Carib (18 de maig del 2010, Madrid), en el marc de la Presidència espanyola del Consell de la UE durant el primer semestre 2010. Mentrestant, moviments socials, ONGs, organitzacions camperoles, polítiques i sindicals d'ambdues ribes de l'Atlàntic es mobilitzen avui cap a la Cimera dels Pobles Enllaçant Alternatives IV, per impedir la signatura d'aquests TLC i denunciar la responsabilitat de transnacionals i governs europeus en les sistemàtiques violacions dels Drets Humans.

La UE darrere del pastís llatinoamericà

A l'Amèrica Llatina i el Carib, els TLC són una contínua font de conflictes i d'oposició social que fins i tot va dur a l'estrepitós fracàs de l'Àrea de Lliure Comerç de les Amèriques (ALCA). Diversos estudis denuncien els efectes socials, econòmics, culturals i ambientals negatius que ha representat per a la regió la signatura d'aquests tractats. El pitjor referent se situa en el Tractat de Lliure Comerç d'Amèrica del Nord (TLCAN, signat pels EEUU, el Canadà i Mèxic). Amb 16 anys d'existència, ha permès comprovar com va augmentar l'atur en els tres països, es va agreujar el desplaçament camp-ciutat (així com la migració Sud-Nord), es va intensificar la destrucció ambiental i va ser minvada la sobirania alimentària, especialment a les comunitats camperoles i indígenes³.

Però la Unió Europea també demostra gran interès pel "pastís" llatinoamericà, un espai estratègic per al capital europeu, al caracteritzar-se per una urbanització accelerada i una creixent demanda de serveis. La regió disposa d'abundants recursos naturals estratègics tals com els hidrocarburs, els minerals, la biodiversitat, les terres fèrtils i l'aigua (Barreda 2004). A més, això implica un interès important en termes del control sobre les comunicacions, l'energia, el transport i la banca. La globalització comercial i financera és imprescindible perquè la UE pugui mantenir el creixement econòmic, indispensable perquè el sistema no col·lapsi, ja que li permet accedir als recursos naturals a l'estranger que demanda la seva cadena de producció i consum, així com la projecció de les seves transnacionals a nivell global. Els Estats de l'ALC representen només el 5% del comerç exterior de la UE, havent-se incrementat el volum comercial més del doble entre 1990 i 2006. L'ALC exporta a la UE sobretot productes agrícoles i matèries primeres i importa de la UE maquinària, equipament per a transport i productes químics. La major part de les inversions estrangeres directes en l'ALC prové de la UE.

La UE va firmar acords comercials amb Mèxic (2000), Xile (2002), a més de la negociació amb el MERCOSUR (les negociacions es troben estancades des del 2004⁴). Al 2008, va signar un Acord de Partenariat Econòmic (APE, més conegut com EPA per les seves sigles en anglès) amb els 15 països caribenys reunits en CARIFORUM. Es tracta del primer acord "complet" que la Unió Europea ha pogut obtenir sota la seva estratègia "Europa Global", a diferència dels països d'Àfrica i el Pacífic que s'han negat. Aquest Acord obliga

* **Una versió menys extensa d'aquest article ha sigut publicada a la Revista *Soberanía Alimentaria, Biodiversidad y Culturas*.**

¹ Ecologistes en Acció. Contacte: agroecologia@ecologistasenaccion.org

² Observatori del Deute en la Globalització. Contacte: monica.vargas@odg.cat

³ Vegi's: http://www.bilaterals.org/rubrique.php3?id_rubrique=14.

⁴ El principal tema de desacord ha sigut el capítol agrícola i en particular la falta de resposta per part de la UE a les demandes del MERCOSUR de reduir els subsidis en aquest sector.

els països del Carib a eliminar tots els seus aranzels d'almenys el 80% de les importacions de la UE per un període de 15 anys. En 2009, la UE va reafirmar la seva crida a finalitzar les negociacions de l'Acord amb Amèrica Central, incloent a Hondures, malgrat el Cop d'estat⁵. Al seu torn, les negociacions amb el Perú i Colòmbia evidencien que sobre els "principis democràtics" prevalen els interessos econòmics. En particular, el govern espanyol defensa la consecució del TLC entre la UE i Colòmbia malgrat les greus i sistemàtiques violacions dels Drets Humans al país andí, comeses en la seva majoria per agents de l'Estat. La Comissió va decidir trencar la fràgil unitat de la Comunitat Andina de Nacions (CA) -violant el seu propi mandat- i negociar només amb el Perú i Colòmbia, perquè l'Equador i Bolívia s'havien negat a acceptar el format d'un TLC⁶.

La UE assenyala amb freqüència l'aspecte "tou" dels Acords, que radicaria en el paper de la cooperació, inclosa a les àrees tecnològica, científica, cultural, educativa i de desenvolupament sostenible. No obstant això, es tracta d'una "cooperació" estrictament vinculada amb els interessos econòmics de la UE (Kucharz 2008)⁷. A més, els TLC promoguts per la UE es caracteritzen per la inclusió de clàusules "progressives" o "de revisió" que obren la possibilitat de reformulació i d'ampliació futura. Les negociacions són portades a terme sense mecanismes de participació efectiva dels parlaments i dels moviments socials.

Impactes econòmics, socials i ambientals

Les estimacions dels impactes de la liberalització del comerç dins de la pròpia UE conclouen que on més pèrdues hi hauria, és en els sectors agrícola i manufacturer (gra, productes carnis i làctics, sucre, aliments processats, entre altres) (Kirkpatrick, George i Scricciu 2006).

I quins serien els impactes a l'Amèrica Llatina? La UE intenta desregular, per exemple, l'àmbit del trànsit de mercaderies, amb l'interès de poder utilitzar els països amb els quals signa aquests acords, com plataformes logístiques per a l'exportació cap a països tercers. A més, ja que les empreses europees tenen l'exigència de tenir personalitat jurídica nacional, poden competir amb les empreses locals, ja no únicament en el mercat nacional, sinó també a les exportacions cap altres mercats (GRAIN 2008). Amb la liberalització de les inversions s'enfortiran els monopolis empresarials i el model basat en l'extracció de recursos naturals, amb enormes impactes socio-ambientals que perpetuen al seu torn les causes estructurals de pobresa, misèria i atur. Amèrica Llatina segueix sent majoritàriament una regió amb una exportació de productes primaris. Si la mitjana regional (per a tota ALC) del percentatge d'exportació de productes no-manufacturats al 2007 va anar del 49,5%, a Bolívia, aquest percentatge va arribar al 91,9%, a l'Equador al 91,3% i fins i tot la industrialitzada Argentina va arribar a un 69% (CEPAL 2008).

Per altra banda, el control estatal sobre les mesures sanitàries i fitosanitàries és un ganivet de doble fil. Al veure's desregulades, es corre el perill d'haver d'acceptar qualsevol importació provinent de la UE, posant en risc la producció agropecuària, especialment la ramadera. Però, al mateix temps són barreres no aranzelàries per posar

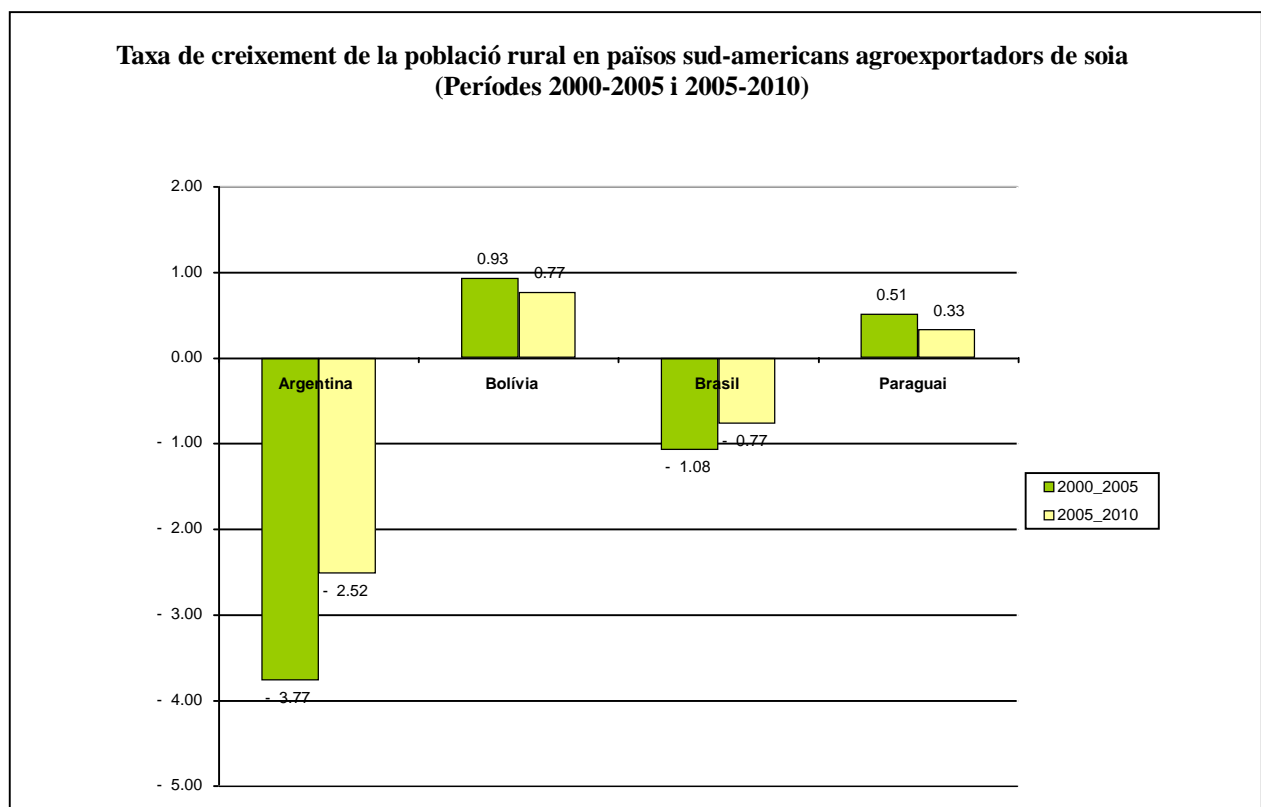
⁵ Comissió Interamericana de Drets Humans: "Honduras: Derechos Humanos y Golpe de Estado" (OEA/ser.l/v/ii. doc. 55), 30 desembre 2009

⁶ Bolívia proposava el reconeixent de les asimetries econòmiques entre els països europeus i andins; l'exclusió en la negociació dels temes que condueixin a la reducció del paper de l'Estat i dels serveis públics, o que impedeixin polítiques públiques en l'àmbit econòmic, social, ambiental i cultural; i la no mercantilització de l'agricultura, els serveis ambientals, la biodiversitat i els coneixements tradicionals (Buxton 2007).

⁷ Per exemple, la "cooperació científica i tecnològica" s'articula amb la privatització, les patents i diverses formes de propietat intel·lectual. Es parla de cooperació també fomentant l'exploració i l'explotació de recursos estratègics no renovables, tal és el cas de la "cooperació minera" en el tractat amb Mèxic (GRAIN 2008). Vegi's també: "La nueva estrategia de la UE para una 'Europa Competitiva': al servicio de las empresas en todo el mundo" Xarxa Seattle to Brussels, novembre 2006. http://www.s2bnetwork.org/s2bnetwork/download/globaleurope_s2balert_nov06_es.pdf?id=176

traves a les exportacions cap a la UE, a l'exigir requisits sanitaris majors que moltes empreses llatinoamericanes no poden complir. La UE aspira també a una màxima protecció possible dels drets de propietat intel·lectual. Això resulta particularment preocupant en el que concerneix a les plantes i llavors, ja que la UE exigeix una adhesió a la Convenció d'UPOV 91 (una manera d'apropiació propera a les patents), exigint patents per a productes biològics, biotecnològics, i medicaments (que poden derivar de sabers tradicionals) (GRAIN 2008). Així, en el camp, mitjançant les negociacions comercials, se sacrifica l'agricultura familiar sostenible i en conseqüència la garantia d'una alimentació sana, diversa i segura. Per això, La Via Camperola i altres organitzacions socials exigeixen que l'agricultura no sigui inclosa en les negociacions comercials, i que es prioritzi el comerç regional⁸.

A nivell mediambiental, és important recordar el Deute Ecològic que la UE ja té amb els països del Sud, i que s'incrementarà amb la signatura dels TLC. En efecte, l'increment de gasos d'efecte hivernacle i la pèrdua de biodiversitat són en gran mesura responsabilitat de la UE, no només per les emissions al seu propi territori, sinó també per les activitats de les seves empreses a l'estranger i pel consum de béns i serveis produïts fora de la UE. Una clara il·lustració d'això, se situa en el fet que la UE és el major importador mundial d'aliments, en particular pinsos per a l'alimentació ramadera. Al 2008, era el segon major importador mundial de soia, amb un volum d'importacions d'uns 13 milions de tones de faves de soia i més de 22,4 milions de tones de farina de soia, procedents principalment del Brasil i l'Argentina, provocant desforestació, pèrdua de biodiversitat i desplaçament forçat de població indígena i camperola. La signatura dels TLC no fa sinó consolidar un model agroexportador que es caracteritza per un dramàtic buidament del camp, tal com es pot constatar en el següent gràfic en els dos països amb una presència major en els mercats internacionals de gra.

Elaboració pròpia a partir de: Comissió Econòmica per a l'Amèrica Llatina i el Carib. CEPALSTAT.
Estadístiques de l'Amèrica Llatina i el Carib
<http://websie.eclac.cl/sisgen/ConsultaIntegrada.asp?IdAplicacion=1>.

⁸ Vegi's: <http://www.landaction.org/spip/spip.php?article364>

Megaprojectes: les venes del lliure comerç

Un altre dels aspectes que s'ha de tenir en compte en la posada en marxa del sistema del lliure comerç són les bases físiques que requereix. Les matèries primeres i les mercaderies no es "tele-transporten" dels diferents llocs de producció als centres de consum, passant pels d'acoblament i magatzematge intermedis, sinó que al contrari, requereixen, tal com ho assenyala Barreda (2005), de corredors productius que prenen la forma de xarxes d'infraestructures econòmiques. Aquestes xarxes de megainfraestructures són establertes des d'una lògica d'integració territorial transnacional i asimètrica, interferint en el medi ambient i en la vida dels pobladors locals. En Amèrica Llatina, han pres la forma del Pla Mesoamèrica⁹ i d'IIRSA¹⁰, caracteritzant-se per la generació de deute extern, d'importants conflictes socials i ambientals, i l'absència de transparència i de participació social en totes les seves fases d'implementació. Entre les entitats que promouen el Pla Mesoamèrica, se situen instàncies públiques espanyoles, tals com l'Institut Espanyol de Comerç Exterior, i l'Institut de Crèdit Oficial d'Espanya. A més, en el marc del Projecte d'interconnexió elèctrica de l'Amèrica Central (SIEPAC), empreses com Endesa¹¹, Iberdrola i Inabensa¹² (pertanyent a l'espanyola Abengoa, líder en la producció d'agrocombustibles) s'han vist beneficiades de diferents maneres pel govern espanyol. També és destacable el capital europeu en IIRSA, ja que a més de que empreses constructores participen als megaprojectes, el Banco Santander ha finançat fins a gener del 2010 un dels projectes de major impacte social i ambiental, el Complex del Riu Madera, destinat no solament a la generació d'energia per a la indústria, sinó també a la construcció de rutes alternatives per a l'exportació de la soia brasilera cap als mercats europeus¹³. Independentment de la signatura o no de Tractats de Lliure Comerç, els megaprojectes segueixen sent començats, ja que estan dissenyats per servir als interessos de les empreses transnacionals (sigui capital nord-americà, europeu, asiàtic, del MERCOSUR o fins i tot de l'ALBA) en l'extracció de recursos i el transport de mercaderies.

Denunciar els crims de les multinacionals i "enllaçar alternatives"

Amb tota evidència, la UE ha d'emprendre una dràstica reducció del seu consum de materials i energia, reconeixent i reparant el Deute Ecològic. Això implica, per exemple, renunciar a la signatura de TLC i a la lògica del creixement econòmic constant. Per altra banda, la documentació de la Xarxa Enllaçant Alternatives demostra la responsabilitat de les transnacionals europees en les violacions contínues i sistemàtiques de drets humans, econòmics, polítics, socials i culturals, així com la destrucció generalitzada i de vegades irreversible del medi ambient, i el total menyspreu pels mitjans de vida i benestar de les comunitats indígenes (Brennan, Carrión, González, Kucharz et al. 2009)¹⁴.

En els pobles llatinoamericans sí existeix una voluntat per a una integració regional alternativa. Àmplies xarxes de la societat civil, organitzacions camperoles, afrodescendents i indígenes que construeixen la sobirania alimentària, intenten recuperar la gestió pública sobre els recursos naturals i sectors estratègics, així com promouen activament drets bàsics com l'aigua, la salut o l'educació. A més, amb motiu de la Presidència espanyola de la UE i front la Cimera de Presidents de la UE i d'Amèrica Llatina, al maig del 2010 (Madrid), s'organitza des de les xarxes "Enllaçant Alternatives" i "Contra l'Europa del capital i la guerra, i les seves crisis, per la solidaritat entre els

⁹ Denominat anteriorment "Pla Puebla Panamà" (PPP). Per a més informació vegi's: http://www.odg.cat/es/inicio/enprofunditat/plantilla_1.php?identif=592.

¹⁰ Vegi's: http://www.odg.cat/es/inicio/enprofunditat/plantilla_1.php?identif=586

¹¹ Endesa és un dels principals accionistes d'Empresa Propietària de la Xarxa (EPR), a càrrec de qui es troba el desenvolupament de SIEPAC (Vegi's: http://www.eprsiepac.com/quienes_siepac_transmision_costa_rica.htm).

¹² Vegi's: http://www.cesce.es/cda/fich/MA_2_trim_2008.pdf

¹³ Per a més informació, vegi's: www.finanzaseticas.org; Duch, Maeso i Vargas (2008); García, Maeso, Reyero i Vargas (2009).

¹⁴ Es van documentar aquestes violacions en el Tribunal Permanent dels Pobles (TPP) a Viena (2006) i Lima (2008) i en una audiència en el Parlament Europeu en 2009 (<http://www.enlazandoalternativas.org>).

pobles" un ampli ventall de respostes que congregaran a milers de persones a la Cimera dels Pobles "Enllaçant Alternatives IV" i en una sessió del Tribunal Permanent dels Pobles¹⁵.

Bibliografia

- Arroyo, A., Rodríguez, G. i Castañeda, N. *La Unión Europea: ¿promotora de la integración regional en América Latina?* Abril del 2009 (<http://www.tni.org/es/report/la-uni%C3%B3n-europea-%C2%BFpromotora-de-la-integraci%C3%B3n-regional>).
- Barreda, A. *Sentido y origen del ALCA*. Octubre del 2004 (<http://www.grain.org/briefings/?id=188>).
- "Análisis geopolítico del contexto regional". En: Molina, P. i Vargas, M. (Eds.). *Geopolítica de los recursos naturales y acuerdos comerciales en Sudamérica*. La Paz: Fobomade, 2005a, p. 11-40.
- Brennan, B., Carrión, J., González, E., Kucharz, T. (et al.). *La Unión Europea y las empresas transnacionales. Beneficios a costa de los derechos de los pueblos en América Latina y el Caribe*. Noviembre del 2009 (<http://www.tni.org/es/report/la-union-europea-y-las-empresas-transnacionales>).
- Buxton, N. "¿Se encamina Bolivia a un suicidio comercial? 22 de juny del 2007 (<http://www.tni.org/es/article/%C2%BFse-encamina-bolivia-al-suicidio-comercial>).
- CEPAL. *Anuario Estadístico de América Latina y el Caribe*. 2008 (http://websie.eclac.cl/anuario_estadistico/anuario_2008/esp/index.asp).
- Duch, G., Maeso, V. i Vargas, M. "BSCH en la Amazonía: financiamiento social y ambientalmente irresponsable". *Butlletí Notícies ODG*. Juliol del 2008 (http://www.odg.cat/documents/deutes/b60_BSCH_Amazonia.pdf).
- García, E., Maeso, V., Reyero, P., i Vargas, M., "El Complejo del Río Madera (Brasil-Bolivia)". En: Fernández, M. (Coord.). *Las represas en América Latina*. Barcelona: ESF (en procés de publicació), 2009.
- GRAIN. "Acuerdos con la Unión Europea ¿Firmar la renuncia a la soberanía nacional?". *Documentos de Análisis*. Juliol del 2008 (<http://www.grain.org/briefings/?id=210>).
- Kirkpatrick, C., George, C. i Scricciu, S. *Sustainability Impact Assessment of Proposed WTO Negotiations: Final Global Overview Trade SIA of the Doha Development Agenda*. Manchester: IDPM, 2006.
- Kucharz, T. "¡No somos mercancías! Cómo las políticas públicas de la UE convierten los intereses corporativos en "interés general"". 2008 (<http://www.2015ymas.org/?rubrique23&entidad=Textos&id=6513>).
- Torrelli, C. "¿MERCOSUR a la venta? La UE tiene también su ALCA para Sudamérica". *CEO & TNI, Boletín informativo*. Agost del 2003 (<http://www.tni.org/archives/archives/torrelli/mercosurforsale-s.pdf>).

¹⁵ Vegi's: <http://www.enlazandoalternativas.org/spip.php?rubrique52>